

Belgrad Kalesi'nde Tamir ve İmar Faaliyetleri (1740-1743)

Tahir SEVİNÇ*

ÖZET

Bu makede 1739 Belgrad Anlaşması'ndan sonra Osmanlı idaresine geçen Belgrad Kalesi'nin tahkimi için kalede yapılan tamir ve imar faaliyetleri ele alınmıştır. Bu amaçla kalenin teslim alınmasından sonra Belgrad'da yeniden kurulmaya çalışılan devlet idaresi için yapılan düzenlemelere yer verilirken, kalenin imar ve inşası için devletin izlemiş olduğu bütün faaliyetler ele alınmıştır. Bu çerçevede kalenin tamiri için yapılan fizibilite çalışmalarından tamirde kullanılacak paranın finanse edilmesine, kale inşaatında çalışan elamanların istihdamına, tamirde kullanılacak malzemenin temini ve bunların kaleye ulaştırılması için Tuna Nehri'nde kullanılan gemi ve kayıklar ile öküz arabalarının teminine genişçe yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler; *Osmanlı Devleti, Belgrad Kalesi, imar, inşaat, fizibilite çalışmaları, mimarbaşı, bina emini inşaat malzemesi, ulaşım ve nakliye*

Repair and Reconstruction Operations in Belgrade Fortress (1740-1743)

ABSTRACT

These articles discuss Ottoman rule in 1739 after the Treaty of Belgrade and repair and reconstruction activities in Belgrade fortress. To this end, there is a discussion of how, after regaining the fortress in Belgrade, the state tried to re-establish regulations for the administration of reconstruction and construction activities in the castle supervised by the state. In this context, the articles refer to feasibility studies for the repair of the castle and money used to finance repairs, as well as the castle construction works, employment and delivery of supplies along the Danube River using ships, boats and ox carts supplying wide areas.

Key Words: *The Ottoman Empire, Belgrade Fortress, zoning, construction, feasibility studies, the head of architects, building materials, transportation and shipping*

Belgrad, Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği yerde kuzey ve orta Avrupa'yı Karadeniz ve Ege Denizi'ne bağlayan yollar üzerinde bulunduğundan, çok eski zamanlardan beri önem kazanmış bir şehirdi. XIII. Yüzyıl sonlarında bir müddet Sırp, Bulgar ve Macarlar arasında el değiştiren Belgrad, 1354'de tekrar Macarların eline geçmiştir. İlk defa 1441 yılında II. Murad, Belgrad'ı muhasara etmiş, uzun süren muhasara ve salgın hastalık yüzünden kale fethedilememiştir. 13 Haziran 1459 tarihinde Fatih Sultan Mehmed tarafından ikinci defa kuşatılmasına rağmen, Papalık ve Avrupalı devletlerinin yardımı sebebiyle ele geçirilememiş; ancak 1521 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedilmiştir. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti, Avrupa'ya doğru genişleme politikası doğrultusunda Belgrad'ı büyük ve merkezi bir üs ve gittikçe genişleyen mamur ve bir ticaret merkezi haline getirmiştir. İkinci Viyana bozgunundan sonra 1688'de Avrupalı ordular Belgrad'a kadar ilerlemiştir. Bundan

* Yard. Doç Dr., Batman Üniversitesi, Tarihi Bölümü, E-posta: sevinc.tahir@gmail.com

sonra Avusturya ordularının Belgrad'a üzerindeki taarruzları artarken, 1693'de Avusturya ordusu Çingene Adası'na köprü kurdurarak kaleyi kuşatmıştır. 1699 Karlofça Anlaşması ile Osmanlı Devleti'nde kalmasına rağmen, içinde Fransız ve Almanların bulunduğu Prens Eugene komutasındaki Avusturya ordusu, 16 Ağustos 1717 tarihinde Osmanlı ordusunu bozguna uğratarak kaleyi tam manasıyla kuşatmıştır. 21 Temmuz 1718 tarihinde imzalanan Pasarofça Anlaşması'yla Belgrad Kalesi'nde yer alan Türk ve Müslüman ahali üç günde tahliye edilirken, 22 Ağustos 1717 tarihinde Prens Eugene Belgrad Kalesi'ne girmiştir. Bu tarihten itibaren yirmi yıl boyunca Belgrad Kalesi ve şehri Avusturya ordusunun idaresinde kalmıştır¹. 1737 ve 1739 yılları arasında cereyan eden Osmanlı-Avusturya savaşlarında Avusturya'nın Osmanlı Devleti karşısında bütün muharebeleri kaybetmesiyle 18 Eylül 1739 tarihinde yirmi iki yıl aradan sonra imzalanan anlaşma ile Belgrad Kalesi yine Türklerin kontrolüne girmiştir².

1739 yılında varılan anlaşma ile Belgrad Kalesi Osmanlı idaresine teslim edilecekti³. Kalenin teslim alınmasına kadar Avusturya hükümeti, asilzadelerinden Konguruş ile yanındaki dört adamını rehin olarak Osmanlı ordusuna bırakmış, onların bütün ihtiyaçları giderilmiştir⁴. Kaleyi Avusturyalılardan teslim almak üzere Rumili Valisi Ali Paşa görevlendirilmiş, onun maiyetine de bir çavuşbaşı verilmiştir⁵.

Rumili Valisi Ali Paşa 4 Eylül 1739 tarihinde Belgrad'a girmesine rağmen, yapılan ön anlaşma ile tahkimatları yıkılan kale 7 Haziran 1740 tarihinde Türklerin eline geçmiştir⁶. Belgrad Kalesi'ni Avusturyalılardan teslim alan Ali Paşa'ya hizmetinden dolayı Birun Hazinesi'nden⁷ “sim kemer raht”, “sim rikab”, “sim eğer”, “ğaddare kabza”, “debuz”, “çuka-yı filorin” gibi eyer takımı⁸ ile Diyarbekir astarı ve Defterdar efendi tarafından ise “diba kese” verilmiştir⁹. Bunlardan “sim kemer raht” ve “gadare kabza” Birun Hazinesi'nde bulunmadığı için ser care-i birun Mustafa Ağa tarafından satın alınmıştır¹⁰.

¹ M.Cavit Baysun, “Belgrad, İA, II, Eskişehir 2001, s.475-80. Belgrad için ayrıca bkz.Divna Djuric-Zamolo, “Belgrad”, DİA, V, İstanbul 1992, s.407-409.Belgrad Maddesi için ayrıca bkz. Alexadre Popovic, “Belgrade”, The encyclopadia of İslam Three, 2012/3, Leiden 2012, s.49.

² 1737 ve 1739 yılları arasında cereyan Osmanlı Avusturya-Savaşları ve Belgrad'ın Osmanlı kontrolüne geçişi bkz. Hakan Karagöz, *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması*, Doktora Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2008, s.14-272; Belgrad'ın Osmanlı Devleti'nin kontrolüne girişi için ayrıca bkz. Husein Hadziosmanovic, *Pasin Konak u Gornjem Kalemegdanu u Beogradu (1739-1919)*, Glasnic, III/2, 1989 Sarajeva, s.208.

³ Belgrad Kalesi'nin teslim alınması için bkz. Oswald Redlich, *Das Werden Einer Grossmacht (Österreich 1700-1740)*, Wien 1962, s.222-23.

⁴ Osmanlı hükümeti tarafından asilzade Konguruş'a 600, maiyetinde bulunan dört adamından herbirine de 500 kuruş harçlık vermiştir. Bkz. BOA, D.BŞM, 3239/11, 6 R 1153 (1 Temmuz 1740).

⁵ Görevli çavuşbaşına 500 kuruş hacırh verilirken, yiyecek, içecek başta olmak üzere bütün ihtiyaçları giderilmiştir. Bkz. BOA, D.BŞM, 3162/78, 4 C 1152 (7 Ekim 1739).

⁶ Karagöz, *a.g.e.*, s.275-76, 284.

⁷ Osmanlı Devleti'nde Birun veya Dış Hazinenin (Maliye Hazinesi) teşkilatlanması için bkz.İ.Hakkı Uzuncarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Babriye Teşkilatı*, Ankara 1988, s.364-68.

⁸ Yukarıda geçen atlara ait eyer takımları ve kullanılan terimler için bkz.Ebru Sönmez, *1129/1717 Tarihi Deftere Göre Rabt Hazinesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Tarih ABD Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s.21.

⁹ BOA, D.BŞM, 3162/5.

¹⁰ BOA, D.BŞM, 3162/52.

Belgrad Kalesi'nin Osmanlı idaresine geçmesinin ardından kutlama ve şenlikler tertip edilmesi amacıyla Tersane-i Âmire'de Cebecibaşı Vekili Osman Ağa tarafından havai fişek imali için Baruthane-i Âmireden güherçile¹¹ ile siyahi barut temin edilmiştir¹².

Belgrad Kalesi'nin Osmanlı yönetimine geçmesinden sonra buradaki Avusturya kuvvetleri tahliye edilirken, kaleye asker sevkıyatı da artırılmıştır. Bu amaçla 15000 yeniçeri yazılırken¹³, orduda fazladan bulunan 4 orta (600) cebeci¹⁴, 330 top arabacısı da kaleye sevk edilmiş, bunların günlük et, ekmek ve yem ihtiyaçları da giderilmiştir¹⁵. Belgrad Kalesi'nin çevresinin korunması için de sınırda bulunan Aday-ı Kebir Kalesi'ne yeniden piyade ve süvari askerler yazılırken, kalede bulunan süvari, piyade ve yerli askerlerin mevacipleri için 21.000 kuruşa ihtiyaç olduğu hesaplanmıştır¹⁶. Ayrıca Belgrad ve Böğürdelen kaleleri ile bu civarda bulunan Hisarcık, Semendre, Kutluca ve Eynek palangalarının idaresinde görev yapan ve Tuna Nehri Kaptanlığına tabi bulunan şaykalara kaptan, kürekçi, dümeci ve topçular istihdam edilerek görev yerlerine sevk edilmiştir¹⁷. 19 Temmuz 1740 tarihinde ise Belgrad Kalesi'ndek çalgıcı mehteran takımı düzene konulmuştur¹⁸.

Belgrad Kalesinin Avusturyalılardan teslim alınmasından sonra kalenin çeşitli yerlerinde bulunan toplar tespit edilmiş, ihtiyaç duyulan bir kısmı da Tophane-i Âmire'den talep edilmiştir. Yapılan tespitlere göre Belgrad Kalesi'nde Hünkar Cami yakınında, Tuna Nehrine nazır alanda, Zindan Kapısı'nda, Zindanönü Tabyası'nda ve Su Kapısı'na yakın alanda, Sultan Mustafa Tabyası'nda Sava Nehri'ne bakan kısımda, Dizdar Kapısı yakınında ve çeşitli yerlerde 15 şahi olmak üzere toplam 85 adet top bulunmaktaydı. Kalenin tophanesinde ise "koğuş", "şahi", "fırkate" ve "havan" olmak üzere 69 topun bulunduğu tespit edilmiştir¹⁹. Bu topların haricinde Tophane-i Âmire'den Belgrad Kalesi'ne çoğunluğu "kundak", "tekerlek", "dingil", "cıvata", "tel", "balata", "burgu", "balta", "keser", "kalay", "tüfenk" ve "top yuvarlağı" olmak üzere daha birçok alet ve malzeme gönderilmiştir²⁰. Kaleye gönderilen mühimmat ve cephane, tutulan arabalarla nakledilmiş, kalenin varoşunda bulunan iç kaleye konulmuştur²¹.

Avusturya'yla imzalanan anlaşma ile Belgrad Kalesi Osmanlı Devleti'ne bırakılırken, sadrazam İstanbul'a dönüşten hemen sonra Belgrad Kalesi ve çevresinin sınırlarının belirlenmesi amacıyla Sipahiler Katibi Mehmed Said Efendi'yi

¹¹Havayifişek imali için Baruthâne-i Âmire'den temin edilen 400 kıyye güherçile için bkz. BOA, D.BŞM, 2265, s.7/1, 22 B 1152 (25 Ekim 1739).

¹²Havayifişek imali için Bâruthâne-i Âmire'den temin edilen beş kantar barut için bkz. BOA, D.BŞM, 2265, s.11/1, 5 C 1152 (9 Eylül 1739).

¹³BOA, D.BŞM, 3163/8, 9 C 1152 (13 Eylül 1739).

¹⁴BOA, D.BŞM, 3163/31, 12 C 1152 (16 Eylül 1739).

¹⁵BOA, D.BŞM, 3163/36, Gurre-i C 1152 (4 Eylül 1739).

¹⁶BOA, D.BŞM, 3237/44, 29 RA 1153 (24 Haziran 1740).

¹⁷BOA, D.BŞM, 3430/60, 7 C 1155 (11 Eylül 1739).

¹⁸BOA, D.BŞM, 3241/85, 24 R 1153 (19 Temmuz 1740).

¹⁹BOA, TS MAD, 6357, 29 Z 1155, s.1.

²⁰BOA, TS MAD, 6357, 29 Z 1155, s.2.

²¹Cephane naklinde 1740 yılında cephane nakli için tutulan arabalara 20'şer kuruş ödenirken, bu para Belgrad Cizyesi'nden karşılanmıştır. Bkz. BOA, D.BŞM, 3251/46, 22 CA 1153 (15 Ağustos 1740).

görevlendirilmiştir²². Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında Irşova'dan yukarı Tuna Nehri'nin içinde bulunan adaların tahriri yapılmış ve bu adaların yerleri ve isimleri belirlenerek deftere kaydedilmiştir²³. Yapılan tahrirler neticesinde 2 Mart 1741'de Çingene Adası Belgrad'a bağlanırken, Sava Nehri içerisinde bulunan büyük-küçük bütün adalar Avusturya'nın tasarrufuna bırakılmıştır²⁴.

Belgrad'ın Osmanlı idaresine geçmesinden sonra Belgrad çevresindeki arazinin değerinin hesaplanarak tekrar hazineye kazandırılması için tahrirden geçirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla İstanbul'dan tahrirci olarak yolculuk ihtiyaçları giderilen²⁵, Defterhane-i Âmire Katibi Ali, Mehmet ve Hasan ağalar görevlendirilmiştir. Bu görevde buldukları sırada onların bütün ihtiyaçlarını Belgrad Defterdarı Ahmet Efendi karşılamıştır²⁶. Bunların yaptığı tahrirden sonra Belgrad Kalesi ve civarında bulunan arazi, dükkan, bağ ve bahçe mukataa olarak kayda geçilmiş, buradaki mevcut emlak ve arazi değerinde satılmaya çalışılmıştır. Ancak arazi ve emlaktan iyi mevkide olanın bir kısmını askerler kendi tekellerine alırlarken, diğer bir kısmının ise değerinden fazla fiyat biçildiğinden satışı gerçekleşmemiştir. Bu araziler devlete ait olduğundan ona göre değerlendirilmesi hususunda Belgrad Kalesi ağa vekiline emir verilmiştir²⁷.

Bundan sonra eski idari düzenleme göz önünde bulundurularak kale civarında bulunan yerlere de gerekli atamalar yapılmıştır. Avusturya sınırında bulunan Belgrad gümrüğü ile bu civarda olan Sava Nehri'nin de eskiden beri gümrük bir katibi bulunduğu, Belgrad Defterdarı Ahmet Efendi'nin arzı üzerine buraya da usulüne uygun bir gümrük katibi görevlendirilmiştir²⁸.

Osmanlı Devleti idaresine geçen Belgrad Kalesi ve çevresinde her türlü idari, mali ve askeri önlemlerin alınmasından sonra kalenin yeniden tamirden geçirilerek tahkim edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla başta Belgrad Kalesi olmak üzere, kalenin varoşunda bulunan saray, cami, mescit ile yeniçeri, cebeci ve topçu kışlaları ile miri ambarlar tamirden geçirilmiştir²⁹.

A.KALEDE İMAR VE TAMİR FAALİYETLERİ

Belgrad Kalesi'nin teslim alınmasından sonra ilerlemiş yaşı ve tecrübesinden dolayı Divan Kapıcıbaşı Mustafa Ağa Belgrad Kalesi Defterdarlığına görevlendirilirken, Belgrad Kalesi'nin tamir ve yeniden inşası için Hassa Mimar Halifesi Mustafa Ağa bina

²² Karagöz, *a.g.e.*, s.289. Mehmed Said Efendi'nin Osmanlı Devleti'nde aldığı görevlere dair bir çalışma için bkz. Tahir Sevinç, "Osmanlı-Fransız İlişkileri ve Mehmed Said Paşa'nın Paris Sefareti (1739-1742)", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2013, 28, Isparta 2013, s.117-132.

²³ Irşova'dan yukarı Tuna Nehri içerisinde yer alan adalar için bkz. BOA, D.BŞM, 3253/53.

²⁴ BOA, Nâme-i Hümayun Defteri, 8, nr.13, s.12-13,

²⁵ Belgrad Kalesi'nin tahriri için görevlendirilen muharirlerin Edirne'ye kadar yolculukları için kiralanan sekiz adet bargir için bkz. D.BŞM, 3218/74, 8 M 1153 (5 Nisan 1740).

²⁶ "Belgrad Kalesi Defterdarı Ahmed Ahmed Efendi'ye yazılan 23 Z 1152 (22 Mart 1740) tarihli hüküm için bkz. BOA, D.BŞM, 3203/83,

²⁷ "Belgrad Kalesi Ağa vekiline gönderilen 2 R 1154 tarihli hüküm için bkz. BOA, C.Maliye, 13113,

²⁸ BOA, D.BŞM, 3220/88, 19 M 1153 (16 Nisan 1740).

²⁹ Belgrad Kalesi varoşunda bulunan saray, cami ve mescit ile yeniçeri ve cebeci kışlalarının tamiri için neccar, rençber, mutemed tutulurken, 3175 kuruş masraf edilmiş ve harcanan para Belgrad Cizyesi'nden karşılanmıştır. Bkz. BOA, D.BŞM, 3246/16, 9 CA 1153 (2 Ağustos 1740).

eminliğine getirilmiş ve ona 150 kuruş ücret ödenmiştir³⁰. Kalenin yeniden inşası için resminin çizimi ve tasviri gerektiğinden, fen ve hendesede bilgi ve tecrübe sahibi Mühendis Selim³¹ ve Ressam Mehmed görevlendirilmiştir. Görevli ressam ve mühendisin çizimlerinden sonra, kalenin inşaatında kullanılacak tuğlalar numune olarak yapılmış, Avusturya zamanından kalan tuğlaların durumunun tespiti için de tuğla ustası Arnavud Mehmed vazifelendirilmiştir. Görevli Ressam Mehmed ve Mühendis Selim'in yapacağı çizim ve tasvire uygun olarak kalenin yeniden inşası için yeni Bina Emimi Mustafa Ağa, diğer görevlilerle beraber Belgrad'a giderek gerekli keşifleri yapacaktı. Keşif sırasında kalenin inşaatı için gerekli malzemeyi tespit ederken, inşaat çalışmaları hususunda da mutabık kalacaklardı³².

Belgrad Kalesi'ndeki inşaat çalışmaları 1742 Baharında başlayacak ve Kasım ayına kadar devam edecekti. Bu süre zarfında yapılacak çalışmaların tahmini ve hesaplamaları için Mimar Halifesi Mustafa Ağa ve Duvarcı Kalfası Göricele Kika görevlendirilmişlerdi. Bu görevliler bu süre zarfında yapacakları alanı ölçerlerken, aynı zamanda inşaat çalışması için de gerekli mühimmat ve malzemenin çeşit ve miktarı ile inşaatta çalışacak elamanların sayısını ve bunlara ödenecek ücret miktarını da hesaplamışlardı. Yapılan hesaplamalara göre; kalenin alt ve üstündeki temel in uzunluğunu, genişliğini ve toplam uzunluğunu hesaplayarak kayıt altına almışlardı³³.

Tablo 1: Kalede İnşaat Çalışması Yapılacak Alanın Ölçüleri³⁴:

Temelin bölümü	Uzunluk (zıra)	Genişlik (zıra) 35	Boy (zıra)	Toplam uzunluk (zıra)
Yer altındaki bölüm	685	6	1,5	6165
Yerin üstündeki bölüm	685	5	2	8562,5
Kale duvarının uzunluğu	685	4	12	32880
Toplam	-	-	-	47.608,5

Belgrad Kalesi'nde yapılacak imar ve inşa faaliyetleri için Belgrad Muhafızı ve Belgrad Defterdarı ve Bina Emimi Mustafa Ağa görevlendirilirken, kalede yapılacak imar faaliyetleri mevkufat defterine kaydedilmiştir. Kaledeki imar faaliyetleri için çalışmalar hızla sürerken, Sava Nehri tarafında Ak Tabya tabir olunan mahalden

³⁰ “Bin yü elli dört senesinde Belgrad Kalesi ebniyesi için hassa mimarlarından irsâl olunan Hacı Mustafa'ya medar-ı maişat için alel-hesâb yüz elli kuruş hazine tezkeresi verildiği mukayyedir...” bkz.BOA, D.BŞM, 3419/89, 27 R 1155 (1 Temmuz 1742).

³¹ Görevli Mühendis Selim'e ödenen 100 kuruş harcırah için bkz. BOA, 3464/92, 21 Za 1155 (17 Ocak 1743)

³² BOA, C.Askeriyeye, 10514, 6 ZA 1154 (13 Ocak 1742). Fen ve hendesede mahir Mühendis Selim'in Belgrad Kalesi'ne görevlendirilmesi ile ilgili ayrıca bkz.BOA, D.BŞM, 3457/97, 13 L 1155 (11 Aralık 1742).

³³ BOA, D.BŞM, 2584, s.6.

³⁴ BOA, D.BŞM, 41098, s.14, 2 S 1155 (8 Nisan 1742).

³⁵ Türkiye'de bugün 1 ziranın uzunluğu 65 cm'dir. Fakat daha çok mimaride doğrama arşını olarak kullanılan zirau'l-mimariyye ortaçağda inşaat arşını olarak uzunluğu 78,9 cm'dir. Başka eşitleme ve hesaplamalarla bu değer 77,5 cm, Mısır doğramacı arşını ise 75 cm olarak belirlenmiştir. Bkz. Walter Hinz, “İslam'da Ölçü Sistemleri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, çev.Sevim Acar, 1989/5, İstanbul 1990, s.73.

İstanbul Kapısı'na ve İstanbul Kapısı'ndan Cafer Paşa Tabyası tabir olunur yere kadar yeniden inşa edilecek alan olarak belirlenmiştir. İnşa edilecek duvarın yerin zemininden ve yüzeyinden derinlik ve genişliği hesaplanmıştır. İnşaat alanına gerekli malzemenin taşınması için Tuna Nehri şaykaları ve üstü-açık kayıklar görevlendirilirken, aynı zamanda inşaat faaliyetlerinde çalışmak üzere Eflak Vilayeti'nden cerehor, neccar, duvarcı, kireç yakıcı, taş kırıcı gibi hizmet erbabı ile kendir urganı ile ihlamur kütüğü temin edilecekti. Hizmet erbabının ücretleri bina emini tarafından iş bitiminde hesap edilecek ve cizyelerine takas edilecekti. Bunların haricinde ücretleri bina emini tarafından verilmek üzere Görice Kazası'ndan duvarcı, kireç yakıcı ve taş kırıcı, rençber, baltacı tutulacak, inşaatta kullanılacak arabalar Belgrad Eflakı'nın köylerinden kiralanacaktı. Niş ve havalisinden ise 10 adet fıçı tezgahı temin edilecekti. İnşaatla kullanılacak ham demir ve çivinin bir miktarı İstanbul'dan, diğer bir kısmı ise Ada ve Belgrad kaleleri ile Samakov'dan temin edilecekti. İstanbul'dan temin edilen mühimmat, deniz yoluyla gemilerle İsakçı İskeleye'ne gönderilecek, buradan İsakçı Ambar Emni Mustafa tarafından Tuna şaykalarına yüklenmek suretiyle Belgrad'a gönderilecekti. Ada Kalesi'nden verilecek mühimmat da Tuna şaykalarıyla Belgrad'a gönderilecek, Samakov'dan satın alınan demir ve diğer malzeme ise Samakov nazırı tarafından arabalarla kaleye sevk edilecekti³⁶.

Belgrad Kalesi inşaatında kullanılacak demir malzemenin bir kısmı Cebhane-i Âmire'den temin edilmiştir. Buradan temin edilen malzemenin Belgrad'a nakli için sirem arabacı-başı tarafından üç adet sirem arabası tutulmuştur³⁷. Arabalardan ikisi malzemelerin naklinde kullanılırken³⁸, bir araba da tamir için İstanbul'dan gönderilen 3 burgucu ve destereci amelesinin hizmetine tahsis edilmiştir³⁹.

Tablo 2: Belgrad Kalesi İnşası için Temin Edilecek Hizmet Erbabı, Araba ve Malzeme⁴⁰:

Eflak Vilayetinden Temin Edilen		Görice Kazasından Temin Edilen	
Hizmet elamanı	Elaman sayısı	Hizmet elamanı	Elaman sayısı
Cerehor ve neccar	1500	Duvarcı	300
Öküz arabası	300	Kireç yakıcı	120
Duvarcı	300	Taş kırıcı	100
Kireç yakıcı	120	Belgrad Eflakı Köylerinden Temin edilen	
Taş kırıcı	100	Rençber	500
Cerehor	1000	Araba	100
Öküz arabası	200	Baltacı	80
Kendir urganı	5000	Niş ve Havalisinden Temin Edilen	
Ihlamur kütüğü	20.000	Fıçı tezgahı	10

³⁶ BOA, D.BŞM, 3389/82, 4 S 1155 (10 Nisan 1742). Ayrıca bkz. BOA, D.BŞM, 41098, s.14.

³⁷ BOA, D.BŞM, 3417/36, 19 R 1155 (23 Haziran 1742).

³⁸ BOA, D.BŞM, 3424/2, 7 CA 1155 (10 Temmuz 1742).

³⁹ BOA, D.BŞM, 3434/18, 23 R 1155 (27 Haziran 1742).

⁴⁰ Tutulan her bir arabaya 40'ar kuruş ücret ödenmiştir. Bkz. BOA, D.BŞM, 3389/82, 4 S 1155 (10 Nisan 1742).

1-İnşaat Çalışmalarında Tuna Nehri ve Donanmasının Rolü

1521'de Macaristan'ın fethinden sonra Osmanlı Devleti, Tuna Nehri Donanması'nı kurmuş ve Tuna Nehri kaptanlığını ihdas etmiştir. Bu tarihten itibaren gerek Tuna'da ve gerekse Tuna'ya dökülen nehirlerde işleyen gemi ve kayıklar Tuna Kaptanlığı'nın emrinde ihtiyaç duyulan zahire ve her türlü savaş malzemesinin naklini sağlamıştır⁴¹. Belgrad Kalesi, Osmanlı Devleti idaresine geçtikten sonra kalenin inşaatında bulunmak üzere Tuna Nehri ocaklık şaykları görevlendirilirken⁴², inşaattan kullanılacak taş, kireç ve kereste naklini sağlamak üzere üstü-açık kayıklar⁴³ istihdam edilmiş, kayıkların bu işe sevkî için de Tuna Nehri Ocaklık Şaykaları Başbuğu Ahmet Ağa, üstü-açıklar ağası olarak görevlendirilmiştir⁴⁴.

Belgrad Kalesi'nin imar ve tamir faaliyetlerinde 30 üstü-açık kayığa ihtiyaç duyulduğu hesaplanmış⁴⁵, kayıkların nakliye yapmaya hazır hale getirilmesi için Eflak Voyvodası tarafından ıhlamur kütüğü ile kınab (ip) tedarik edilerek Yergöğü'nde üstü-açıklar ağasına teslim edilecekti⁴⁶. Gerekli harcamalar da Eflak cizyesinden yapılacaktı⁴⁷. Kayıklar için yelken ve tentenin yapımı için Tersane-i Âmire'den⁴⁸ her bir kayak için 14 top kirpas⁴⁹ temin edilmiştir⁵⁰.

Kayıkları tamir edecek marangoz ve demirciler Tuna Nehri'ne kıyısı bulunan Yergöğü, Rusçuk ve diğer kazalardan kaza kadıları, iskele eminleri ve diğer idarecileri tarafından tutulmuştur⁵¹. Kayıklar Tuna sahilinde yer alan Yergöğü, Zıştovi ve Rusçuk'da nehirden karaya çekilerek tamir edildikten sonra Yergöğü İskeleyi'ne üstü-açıklar ağasına teslim edilmiştir⁵². Kayıkların tamirinde altı demirci çalışmıştır. Demirciler tamir esnasında iki demir ocağı kullanmışlardır. Demircilerden her birine 30'ar kuruş ücret ödenmiştir. Tamirden sonra her bir kayığa 20'er akçe bedel ile 8'er adet kürek satın alınmıştır. Üstü-açık kayıklar Ağası Ahmet Ağa'ya da 500 kuruş ücret verilmiştir⁵³.

Tamir ve onarımı tamamlanan kayıkların herbirinin idaresinde 8 kürekçi ile 1 dümenci görev yapmıştır⁵⁴. Kürekçi ve dümenciler Tuna Nehri sahilinde bulunan Yergöğü, Rusçuk, Niğbolu, Silistre ve Zıştovi ve diğer kazalardan tutulmuştur. Tutulan

⁴¹ Tahir Sevinç, "18.Yüzyılda Tuna Nehri'nde Ulaşım ve Nakliye Faaliyetleri", *Türk Tarihinde Balkanlar*, (Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uyg. Ve Arşt. Mer. Yay),I, Sakarya 2013, s.589-90.

⁴² BOA, D.MKF, 1247/66, Şehr-i CA 1155 (4 Temmuz 1742).

⁴³ Tuna Donanması bünyesinde yer alan ve nakliyede kullanılan üstü-açık kayıklar için bkz.İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, s.89.

⁴⁴ BOA, D.BŞM, 3416/33, 15 R 1155 (19 Haziran 1742).

⁴⁵ BOA, D.BŞM, 41098, s.23.

⁴⁶ BOA, D.BŞM, 3392/107, 9 S 1155 (15 Nisan 1742).

⁴⁷ BOA, D.BŞM, 3388/85, Selh-i M 1155 (6 Nisan 1742).

⁴⁸ Osmanlı Devleti'nde Tersâne-i Âmire ve yönetimi için bkz.İdris Bostan, "Tersâne-i Âmire",DİA, 40, İstanbul 2011, s.513-16.

⁴⁹ Kayıkların yapımında ve Tersane-i Âmireden temin edilen kirpas için bkz. Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı*, s.154.

⁵⁰ BOA, C.Askeriye, 45540, 24 M 1155 (31 Mart 1742).

⁵¹ BOA, D.BŞM, 3392/113, 9 S 1155 (6 Nisan 1742).

⁵² BOA, D.BŞM, 3392/113, 9 S 1155 (6 Nisan 1742).

⁵³ 30 adet üstü-açık kayığın hazırlığı için toplam 9307,5 kuruş masraf edilmiştir. bkz. BOA, C.Askeriye, 45540.

⁵⁴Tahsis edilecek unun her birkilesi 50'er akçeye satın alınarak 94.500 akçe (787,5 kuruş) masraf edilmiştir. Bkz. BOA, C.Askeriye, 45540.

dümencilere 30, kürekçilere 20'şer kuruş ücret ödenmiştir. Ayrıca dümenci ve kürekçilerden her birine ekmek yapımında kullanılmak üzere üstü-açıklar ağası tarafından 7'şer kile un verilecek⁵⁵, gerekli un Yergöğü ve Rusçuk kazalarından üstü-açıklar ağası tarafından satın alınacaktı⁵⁶.

1743 yılında Belgrad Kalesi'ndeki inşaat çalışmaları devam edecek olup, kale tamiri için taş, kireç ve kereste naklinde kullanılmak üzere 23 miri üstü-açık kayık tahsis edilmiştir. Tahsis edilen kayıkların teçhizat için ıhlamur kerestesi ile ip ihtiyaçları giderilerek gerekli masraf da Eflak Cizyesinden karşılanmıştır⁵⁷.

Ada Kalesi'nde bulunup tamirde kullanılacak malzemenin Belgrad'a nakli için 30 üstü-açık kayık görevlendirilmiştir. Kayıklar Ada Kalesi Şaykası kaptanı Sarı Mehmed Kaptan'ın emrine verilmiştir⁵⁸.

Tuna Nehri Donanması içerisinde yer alan ve bir çeşit harp gemisi olan şaykalar ve ocaklık şaykalar da Belgrad Kalesi'nin tamirine görevlendirilmiştir⁵⁹. 15 Şayka 1742 Baharından Kasım ayına kadar çalışmak üzere Belgrad Kalesi'nin inşaatında yer alacak Belgrad valisinin emri doğrultusunda görev yapacaktı. Kalenin hizmetine şaykaların üzerine başbuğ olarak Hırşova Şaykası Kaptanı Mustafa görevlendirilirken, kendisine Hırşova İskelesi malından 500 kuruş tahsis edilmiş⁶⁰, ocaklık şaykaların kaptan ve kürekçilerine ücretleriyle beraber ulufe ve yiyecek bedelleri de ödenmiştir. Bunlara ödenen ücret ve bahşişler uygun görülen yerlerin gelirlerinden temin edilmiştir. Yalnız Silistre şaykasında bulunan kürekçiler ocaklık kürekçi olduğu için bunlara sadece ulufe ve yiyecek bedeli verilmiştir⁶¹.

Tablo 3: Belgrad Kalesi Tamirine Görevlendirilen Ocaklık Tuna Nehri Şaykaları⁶²:

Şaykanın Ait olduğu Yer	Şaykanın Kaptanı	Kürekçi sayısı	Kürekçi Ücreti (Kuruş)	Ulufe (Kuruş)	Yiyecek Bedeli (Kuruş)
Silistre	Ali Kaptan	20	Ocaklık	201 ve 1 selase	
Yedek Silistre	İbrahim Kaptan	20		171,5 ve 1 selase	
Hisarcık	Paşalı Mehmed Kaptan	20	550	203 ve 1 selase	
Semendre	İskender Kaptanzade Abdi Kaptan	22	550	118	50

⁵⁵BOA, D.BŞM, 3392/113, 9 S 1155 (6 Nisan 1742). Bir diğer kaynata ise kürekçilerden herbirine 25, dümencilere ise 30 kuruş ücret ödendiği ve her birine 6'şar kile un verildiği kayıtlıdır. Bkz. BOA, C.Askeriyeye, 45540.

⁵⁶BOA, D.BŞM, 3392/107, 9 S 1155 (15 Nisan 1742).

⁵⁷BOA, D.BŞM, 3482/62, 2 M 1156 (26 Şubat 1743)

⁵⁸BOA, D.BŞM, 3394/43, 11 S 1155 (8 Nisan 1742).

⁵⁹Tuna Nehri Donanması içerisinde yer alan şaykalar ve ocaklık şaykalar için bkz. Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı*, s.88-89.

⁶⁰BOA, C.Bahriye, 12638, Selh-i M 1155 (6 Nisan 1742).

⁶¹BOA, C.Bahriye, 12638.

⁶²BOA, C.Bahriye, 12638.

Kutluca	Ahmed Kaptanzade Abdi Kaptan	22	550	118	100
Eynek Palangası	Şahin Kaptan	22	550	118	50
Fethülislam	Abdi Kaptan	20	500	201,5 ve 1 selase	
Ada-yı Kebir	Sarı Mehmed Kaptan	20	500	201,5 ve 1 sele	
Hırşova	Mustafa Kaptan	20	500	274,5 ve (17 para ve 1 akçe)	
Tolcı	Diğer Osman Kaptan	20	500	201,5 ve 1 selase	
İsakçı	Selami Ali Kaptan	21	525	201,5 ve 1 selase	
Tutrakan	Ahmed Kaptan	20	500	83 ve 1 selase	
Rahova	Derviş Ali Kaptan	22	550	201 (1 selase)	
Prevadi	Mahmud Kaptan	20	500	118	83
Debre	Ahmed Kaptan	22	577	201 ve 1 selase	
Belgrad	Mehmed Kaptan	22	550	201 ve 1 selase	

Ocaklık şaykaların görevlendirilmesinden sonra bunlara gerekli kürekçilerin temin edilerek bir an önce Belgrad Kalesi'nin tamirinde hazır bulunmaları hususunda emir verilmiştir. Silistre şaykası için gerekli kürekçilerin Silistre varoşunda bulunan ahalden seçilmesi hususunda Silistre Şaykası Kaptanı Ali'ye emir verilirken, bunların ulufe ve yiyecek bedelleri de ocaklık Silistre iskelesi malından karşılanmıştır⁶³.

Tablo 4: Şaykalardaki Kürekçilere Verilen Ulufe, Ücret ve Yiyecek Bedelinin Karşılandığı Yer⁶⁴:

Şayka ismi	Gelirinin karşılandığı yer	Şayka ismi	Gelirinin karşılandığı yer
Silistre şaykası	İcmal-ı İskele-i Silistre	Hırşova	Hırşova İskelesi ve 1155/1742 havale
Yedek Silistre	Silistre İskelesi	Tolcı	Niğbolu Ağnamı
Hisarcık	1155/1742 havale	İsakçı	1155/1742 yılı havale
Semendre	İbrail Nezareti ve 1155/1742 havale	Tutrakan	1155/1742 yılı havale
Kutluca	1155/1742 yılı havale	Rahova	Niğbolu ağnamı

⁶³ BOA, C.Bahriye, 12638.

⁶⁴ BOA, C.Bahriye, 12638.

Eynek Palangası	Ruşçuk muktaası, 1155/1742 havale	Prevadi	Ruşçuk İskelesi ve İbrail Nezareti
Fethülislam	Niğbolu Ağnamı	Debre	Niğbolu Ağnamı
Adayıkebir	Silistre Nezareti	Belgrad	Belgrad Nezareti
Hırşova	Hırşova iskelesi ve 1155/1742 havale	Tutrakan	1155/1742 havle
Tolcı	Niğbolu Ağnamı	Rahova	Niğbolu ağnamı
İsakçı	1155/1742 havale	Prevadi	Ruşçuk İskelesi ve İbrail Nezareti
Belgrad	Belgrad Nezareti	Debre	Niğbolu Ağnamı

2-İnşaatta Kullanılacak Malzemenin Temini

Belgrad Kalesi'nin tamirinde kullanılacak malzeme, Belgrad Muhafızı Mehmed Paşa, Belgrad Kadısı Seyid Mehmed Efendi, Belgrad Defterdarı, Bina Emni Mustafa Ağa ile Hassa Mimarbaşı⁶⁵ Mustafa ile eski Hassa Mimar Mehmed ağanın hesapları neticesinde belirlenmiştir. Yapılan tahminler neticesinde ihtiyaç duyulan malzeme Ada ve Belgrad kaleleri ile İstanbul'dan temin edilmiştir⁶⁶.

Belgrad Kalesi'nde yapılacak tamir faaliyetlerinde kullanılmak üzere; "taşçı tarağı", "taşçı matrakası", "eğe ve çelik" ve "demir bel küreği", "destere", "el keseri", "burgu", "Macari balta", "balta keseri", "bolari keser", "çatal çekiç", "taşçı kalemi", "demir kazma", "ferhadi külünk", "taşçı külüngü", "demir küskü", "demir kama", "demir bayrak", "vana" ve çivi tedarik edildikten sonra Tuna Nehri şaykalarıyla Belgrad'a götürülerek Bina Emni Mustafa'ya teslim edilmiştir⁶⁷.

Tablo 5: Belgrad Kalesi'nin Tamiri için Temin Edilen Malzeme⁶⁸:

Temin Edilen Malzeme	Temin Edildiği Yer ve Sayısı		
	İstanbul	Belgrad	Ada Kalesi
Malzemenin Çeşidi			
Duvarcı çekici	160 (adet)	100 (adet)	140 (adet)
Taşçı tarağı	250 (adett)	110 (adet)	40 (adet)
Hurç	500 (adet)		
Taşçı matrakası	100 (adet)	14 (adet)	86 (adet)
Eğe	180 (adet)	17 (adet)	3 (adet)
Çelik kranğı	630 (kıyye)	225 (kıyye)	25 (kıyye)
Demir bel küreği			500 (adet)
Destere büyük, küçük ve orta		19 (adet)	131 (adet)

⁶⁵ Osmanlı Devleti'nde Hassa Mimarları Ocağı'nın başı olan Hassa mimarbaşı için bkz. Şerafettin Turan, "Mimarbaşı", *DİA*, 30, İstanbul 2005, s.90-91.

⁶⁶ BOA, D.BŞM, 2584, s.2.

⁶⁷ Ada Kalesi Kadısı ve Defterdarı'na gönderilen 4 S 1155 (1 Nisan 1742) tarihli hüküm bkz.BOA, C.Askeriye, 11596.

⁶⁸ BOA, D.BŞM, 2584, s.2.

El keseri			50 (adet)
Mütenevi burğu		14 (adet)	286 (adet)
Macari balta			50 (adet)
Balta keseri		6 (adet)	44 (adet)
Bolari keser		16 (adet)	34 (adet)
Çatal çekiç			20 (adet)
Taşçı kalemi	357 (adet)	40 (adet)	3 (adet)
Destereci	3 (nefer)		

İstanbul'dan temin edilen demir malzeme Hassa Mimar Mustafa Ağa tarafından satın alınmıştır. Mustafa Ağa satın aldığı duvarcı çekiçlerinden her birine 160, taşçı taraklarından her birine 75, hurçlardan her birine 15, taşçı kalemlerinden her birine 15, taşçı matrakalarından her birine 120, büyük eğelerden her birine 80, küçük eğelerden her birine 40 ve Frengi çeliğin her bir kıyyesine 60'ar akçe bedel ödemiştir⁶⁹. Mustafa Ağa satın aldığı malzemeyi gemiyle İsakçı'ya göndermiştir. Sözü edilen malzeme İsakçı'ya vardığında İsakçı Ambar Emni Mustafa Ağa tarafından teslim alınarak Tuna Nehri'nin ocaklık şaykalarından birisiyle Belgrad'a gönderilip Bina Emni Mustafa Ağa'ya teslim etmiştir⁷⁰.

Tablo 6: Hassa Mimar Tarafından İstanbul'dan satın alınan Malzeme ve Fiyatı⁷¹:

Malzemenin Cinsi	Sayısı (adet=kıyye)	Birim Fiyatı (akçe)	Toplam Tutarı (akçe)
Duvarcı çekici	160 (adet)	60	6900
Taşçı tarağı	250 (adet)	75	18.750
Hurç	500 (adet)	15	7500
Taşçı kalemi	375 (adet)	15	5355
Taşçı matrakası	100 (adet)	120	12000
Büyük eğe	90 (adet)	80	7200
Küçük eğe	90 (adet)	40	3600
Frengi çelik	630 (kıyye)	60	37800

Belgrad ve Ada kalelerinden temin edilen malzemenin ağırlık standartları önceden belirlenmiştir. Ada Kalesi'nden temin edilecek demir kazma ve külünklerden her biri 1,5 kıyye; Belgrad, Samakov ve Ada Kalesi'nden temin edilen 400 taşçı külüngünün toplam ağırlığı 300 kıyye idi. Belgrad ve Ada Kalesi'nden temin edilen demir küsküler 6'şar, 7'şer ve 9'ar kıyye; Samakov'dan alınan küsküler ise 6'şar kıyye ağırlığında idi. Samakov'dan alınan demir kahalar 2 idi. Samakov'dan temin edilen demir bayrakların her biri 10'ar dirhem ağırlığında idi. Buralardan temin edilecek 400 kantar çivinin çeşidi de önceden belirlenmiştir. Çivinin 100 kantarı "kaskı", 100 kantarı

⁶⁹BOA, C.Askeriye, 41810, 15 CA 1155 (18 Temmuz 1742).

⁷⁰BOA, C.Askeriye, 11596, 4 S 1155 (1 Nisan 1742).

⁷¹BOA, C.Askeriye, 41810.

“Samakov”, 100 kantarı “mertek”, 30 kantarı “Lofça”, 30 kantarı tahta, 40 kantarı ise Zağra çivisi idi⁷².

Tablo 7: Samakov ve Diğer Yerlerden Temin Edilen Demir Malzeme⁷³.

Malzeme çeşidi	Samakov	Belgrad Kalesi	Ada Kalesi
Ham demir	200 (kantar)	100	
Demir kazma			500 adet (750 kıyye)
Külünk			250 adet (375 kıyye)
Taşçı külüngü	200	62	38
Demir küskü	40 (240 kıyye)	35	65
Demir kama	300 (600 kıyye)	140	60
Demir bayrak	600 (15 kıyye)		400 adet (10 kıyye)
Demir örme		90	60
Çivi	122 (kantar)	246 (kantar)	32 (kantar)

Belgrad'da bulunmayan kazma, külünk, kama, bayrak ve çivi ise demir üretimi ile dikkat çeken Samakov'dan⁷⁴ tedarik edilmiştir⁷⁵. Samakov Nazırı, Bina Emni Mustafa Ağa'nın gönderdiği deftere göre Samakov'dan gerekli malzemeyi temin ettikten sonra Belgrad'a göndermiştir⁷⁶.

Tablo 8 : Samakov Nazırı Tarafından Temin Edilecek Malzeme⁷⁷:

Malzemenin Cinsi	Miktarı	Malzemenin Cinsi	Miktarı
Ham demir	1000 (kantar)	Demir kazma	1000 (adet)
Ferhadî külünk	500 (adet)	Demir küskü	200 (adet)
Büyük demir küskü	800 (adet)	Demir kama	500 (adet)
Bayrak	1000 (adet)	Varna	150 (adet)
Vana	100	Demir çivi	122 (kantar)

3.İşe Temini

Belgrad Kalesinin yeniden inşası için Divan Kapıcıbaşlarından Mustafa Ağa Bina emini olarak görevlendirilirken, kalede bulunan askerlere 38.000 kile un ile 18.000 kile un Niğbolu, Lofça, Etrebolu, Plevne, Rusçuk, Şumnu, Hazergrad, Yerköyü, Eskicuma ve

⁷² BOA, D.BŞM, 2584, s.2.

⁷³ BOA, D.BŞM, 2584, s.2.

⁷⁴ Bulgaristan'da bulunan ve demir madeni ve demir üretim merkezi olan Samakov için bkz.Machiel Kiel, “Samakov” *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s.62-64.

⁷⁵ “Binaya mübaşeret olundukda alet ve mühimmat Cebhane-i Belgrad'da bulunmayub Samakov tarafından tedârik olunmağa muhtaçdır diyü cebecibaşı ağa haber virmekle, zirde zıkr-u beyân olunan adavat ve alat Samakov'dan tedârik ve birgün akdem Belgrad'a nakl ve tesyîr olunmak için emr-u fermân ısdâr...” bkz.BOA,D.BŞM, 2584, s.6.

⁷⁶ BOA, C.Maliye, 10036, 6 S 1156 (1 Nisan 1743).

⁷⁷BOA, D.BŞM, 2584, s.6.

Alakilise kazalarından satın alındıktan sonra Niğbolu ve Rusçuk iskelelerinden gemilerle Belgrad'a ulaştırılacaktı. Satın alınacak bu zahirenin haricinde Belgrad ambarında ise kullanılmak üzere 22.650 kile un ile 6.377 kile arpa bulunmaktaydı. Bunun yanısıra Zıştovi Voyvodası Zıştovi İskelesi'nden önceki yıl satın aldığı 5000 kile buğday bulunmaktaydı. Bu buğday da Belgrad'a gönderilecekti⁷⁸.

Belgrad Kalesi'nin yeniden tamiri için görevlendirilen Mimar Mustafa Ağa'ya yiyecek ve içecek olarak et ve ekmeğin yanısıra günlük olarak hayvan yemi için para verilmiştir. 10 Muharrem-30 Şaban 1155 arasında 222 günlük olarak; yevmiye 1,5 kuruş yem bedeli, günlük 6 çift ekmek ve günlük 2 kıyye koyun eti Belgrad Defterdarı ve bina emini tarafından Mustafa Ağa'ya tamamıyla teslim edilmiştir⁷⁹.

Bina Emmini Hassa Mimar Mustafa Ağa'ya 100 kuruş harcırahla birlikte 150 kuruş harçlık verilirken, Belgrad Kalesi Defterdarı tarafından da günlük olarak kendisine 1,5 kuruş ücretle beraber yevmiye 6 çift ekmek ile 2 kıyye et verilmiştir⁸⁰. Hassa Mimar Mustafa Ağa'nın maiyetine görevlendirilen Mühendis Selim Bey'e de yevmiye 30 çift ekmek, 300 dirhem pirinç, 300 dirhem et ve 75 dirhem sade yağ temin edilirken⁸¹, 500 kuruş da Hazine-i amireden harcırah verilmiştir⁸².

Kalenin Osmanlı Devleti idaresine geçmesinden sonra Divan-ı hümayun kapıcısı Mustafa Ağa Belgrad Defterdarı olarak görevlendirilmesinin yanısıra kaledeki inşaat faaliyetlerinin başına aynı zamanda bina emini olarak görevlendirilmiştir. Mustafa Ağa'nın 1 Zilhice 1154 tarihi itibarıyla de görevde bulunduğu süre içerisinde yevmi olarak 70 çift ekmek, 16 kıyye et, 3 kıyye pirinç, 05 kıyye sade yağ ve 10 kile arpa temin edilmek suretiyle ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır⁸³.

4-Tuğla Üretimi

Belgrad Kalesinin inşa ve tamirinde genellikle yapı taşı olarak tuğla kullanılacaktı. Bu amaçla tuğla fırınlardan birinde her 100 tuğlanın pişilmesi 180 akçeye mal olurken, 60.000 tuğla pişilmiştir. Tuğla üretiminde kullanılmak her biri 100 akçeden 15.020 odun temin edilmiş, odunlar için toplam 5406 akçe masraf edilmiştir. Gemilerle iskeleye getirilen tuğla malzemesini fırınlara nakletmek için 266 araba tutulmuş ve her bir arabaya 9'ar akçe ücret ödenmiştir. Tuğla üretiminin düzene konulması için de bir mutemed tutulurken, mutemede yevmiye 50 akçe ücret ödenmiştir⁸⁴.

Kale inşaatında kullanılacak kirecin kaynatılarak yakılması için iki kireç fırını ile her 100 adedi 36 akçe olmak üzere 11.000 odun temin edilmiştir. Kirecin yakılması

⁷⁸ Belgrad Muhafızı Vezir Muhammed Paşa, Belgrad Defterdarı Mustafa Efendi'ye ve eski Belgrad Defterdarı Mühürdar Mustafa'ya gönderilen 3 ZA 1154 (10 Ocak 1742) tarihli hüküm için bkz.BOA, C.Maliye, 23188,

⁷⁹ BOA, D.BŞM, 3448/77, Selh-i Ş 1155 (29 Ekim 1742).

⁸⁰ BOA, D.BŞM, 41098, 27 R 1155 (1 Temmuz 1742).

⁸¹ "Hidmetde olduğu vech-i meşrûh üzere ta'yınatı defterdar mûmâ-ileyh tarafından verilib..." bkz. BOA, D.BŞM, 41098, s.9.

⁸² BOA, D.BŞM, 41098, s.10, 21 ZA 1155 (17 Ocak 1743).

⁸³ "Belgrad Defterdarlığı ile bina emaneti bu kullarına tevcih ve tevfiş buyrulduğu istidasınca virilen tatib mahallere derkenar ve ihsan buyrulmak babında ferman devletlu, saadetlu merhametlu sultanım hazretlerindir." Bkz. D.BŞM, 3461/80, 9 ZA 1155 (5 Ocak 17143).

⁸⁴ BOA, D.BŞM, 41098, s.8.

yirmi bir gün sürerken bunun için bir mutemed tutularak yevmiye 50 akçe ücret ödenmiştir. Ayrıca kireç yakılmasında çalışan amalelere 10.590 akçe ücret ödenmiştir⁸⁵.

Belgrad Kalesi'nin inşaatında kullanılacak tuğlanın çoğu Belgrad'dan temin edilmiştir. Sava Nehri tarafında Avusturyalılar'dan kalma 1.200.000, Tuna Nehri tarafında bulunan Kakuman'dan 500.000 adet temin edilirken, Belgrad Kalesi'nin yıkıntılarında ise 200.000 adet tuğla temin edilmiştir. Belgrad Defterdarı ve Bina Emmini Mustafa Ağa'ya toplam 19 yük tuğla teslim edilmiştir⁸⁶. Yeni üretilen 60.000 adet ile beraber tuğlaların toplam sayısı 2000.000 adedi bulmuştur. Numune olarak üretilen 60.000 adet tuğla yeniden inşa edilecek tabyada kullanılacağından tuğlalar bu tabyanın bulunduğu yerde üretilmiştir. Geriye kalan 19 yük ve 40.000 adet tuğla ise kalenin iç kısımlarına taşınmıştır. Ayrıca yeniden inşa edilecek kalenin tabyası için 1000 çeki taşa ihtiyaç duyulduğu belirlenerek, taşın her çekisi 3 akçe masrafla temin edilmiştir. Ayrıca kalede bulunanların dışında kaleye temin edilecek kireç ve tuğlanın nakli için 40-50 çam kayığına ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir⁸⁷.

5. Hizmet Elemanı ve Araba İstihdamı

a-Öküz Arabası

1742 Belgrad Kalesi inşaatında kireç, odun, kum ve diğer levazımı taşımak üzere⁸⁸, Rumeli'deki kazarlardan 250 araba tutulmuştur. Arabalardan herbirine yevmiye 32 akçe ücret ödenecekti. Araba sahipleri, bina emmininden alacakları ücreti gösterir birer senet alacaklar, ücretleri ise tekaliflerine takas edilecekti⁸⁹. 1743 yılında Belgrad Kalesi'nin tamiri devam ettiği için önceki yılda olduğu yine Rumeli Vilayeti'nden 250 öküz arabası tutulmuştur. Ancak sefer için Rumeli'deki kazalardan fazlasıyla yardım talep edildiğinden, ayrıca 250 arabanın fazladan talebi halka masraf ve yük getireceğinden, bu arabalar Semendre ve Alacahisar kazalarından yevmiye 32'şer akçe ücret ile tutulmasına karar verilmiştir⁹⁰.

Tablo 9: 1742 Yılında Rumeli 250 Arabanın Kiralandığı Kazaları⁹¹:

Araba Tutulan Kaza	Araba sayısı	Araba Tutulan Kaza	Araba sayısı	Araba Tutulan Kaza	Araba sayısı
Şehirköy	5	Sofya	15	Kalkandelen	2
İhtiman	1	Tatarpazarı	25	Uzuncaabad-ı Hasköy	5

⁸⁵ BOA, D.BŞM, 41098, s.8.

⁸⁶ "Cem'a yekun on dokuz yük tuğla Belgrad Defterdarı Mustafa Ağa tarafına teslim ve hıfz-u hırasat olunarak kaleye naklolunmaktadır diyü gelen deftere şerh verilmiştir." bkz.BOA, D.BŞM, 41098, s.8, 5 ZA 1154 (12 Ocak 1742).

⁸⁷ BOA, D.BŞM, 41098, s.8.

⁸⁸ "Zikrolunan arabalar tuğla ve kireç ve hatb ve kum ve toprak ve sâir levâzım nakli için olmağla ne mâhâllerden ihrâcifermân buyrulursa bir gün akdem ve bir saat mukaddem hıdmet-i binada mevcut bulunmağa..." bkz.BOA, D.BŞM, 2584, s.6.

⁸⁹ bkz.BOA, D.BŞM, 40198, s.23-27, 6 ZA 1155 (2 Ocak 1743).

⁹⁰ BOA, D.BŞM, 41098, s.42-43, 8 ZA 1156 (24 Aralık 1743).

⁹¹ BOA, D.BŞM, 41098, s.23.

Filibe	35	Çırpan	40	Çirmen	2
Zağra-yı Atık	5	Zağra-yı Cedid	5	Hayrabolu	2
Akçakızanlık	2	Kırkkilise	5	Köprülü	1
Vize	5	Gümülcine	8	Üsküp	5
Yenice-i Karasu	2	Drman	5	Dubniçe	2
Zihne	8	Siroz	20	Pınarhisarı	5
Temürhisarı	3	Krotova ve Koçan	1	Cisriergene	2
Nevrekob	5	Razlık	1	Karaferye	5
Köstendil	4	Menlik	1	Ağustos	1
Petriç	1	Ustorumca	1	Cumapazarı	2
Toyran	1	Avrahisarı	2	Pirlepe ve Morihova	1
Selanik	33	Yenice-i Vardar	1	İstife	1
Vodena	1	Kutluca	2	Manastır	5
Tikveş	1	Praveşte	1	Toplam	250

b- Hizmet Elemanı İstihdamı

Belgrad Kalesi'ndeki çalışmalar 1742 Baharında başlayacak ve aynı yılın Kasım ayına kadar devam edecekti. Kalenin duvar hizmetinde duvarcı, kireççi ve taş kırıcıları çalıştırılacaktı. Bunlardan bir kısmı Niş kazasından, diğer bir kısmı ise Görice kazasından temin edilecekti. Bu kazalardan tutulacak elamanların sayısı önceden belirlenmişti. Görice kazasından Kika Kalfa tarafından 300 duvarcı, 120 kireççi ve 100 taş kırıcı tutulacaktı⁹². Kale inşaatında kullanılacak kereste ve tahtaların kesilmesi için de Niş civarındaki kazalardan 80 baltacı tutulacaktı⁹³. Ayrıca kalenin inşaatında kullanılacak tuğla ve kireç yapımında kullanılacak suyun kuyulardan çıkarılması için Niş'e yakın yerlerden 10 adet kuyucu destgahı temin edilecekti. Destgahların ücretleri bina emini tarafından ödenecekti⁹⁴.

Belgrad Kalesi'nin tamir ve imar faaliyetlerinde bulunmak üzere Belgrad Eflakı'ndan 80 baltacı, 500 rençber tutulmuştur⁹⁵. Rençberlerin her birine yevmiye olarak ödenecek 20 akçe ücretleri tekaliflerine takas edilmiştir⁹⁶.

Kalenin imar ve inşaatına karar verilmesinden sonra çevre yerlerden inşaat çalışmasında istifade edilecek kalifiye elaman temin edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda kale inşasında kullanılacak tuğlanın pişirilmesi ve kireç harcının hazırlanmasında gerekli suyun teminden sonra muhafazası için büyük ve küçük fıçılar yapılacaktır. Fıçılardan yapıyı için Niş ve havalisinden 10 fıçı amelesi tutularak ücretleri Belgrad Defterdarı

⁹² BOA, D.BŞM, 2584, s.6.

⁹³ "Hidmetinde olduklarıca icâb iden ücretleri bina emini yedinden verilme üzere iktizâ iden tahta ve kereste kat'ı için Niş civârında vâki' kazalardan ihrâc olunmak üzere." Bkz. BOA, D.BŞM, 2584, s.2.

⁹⁴ BOA, D.BŞM, 2584, s.3.

⁹⁵ BOA, D.BŞM, 3389/30, 2 S 1155 (8 Nisan 1742).

⁹⁶ BOA, D.BŞM, 40198, s.27-29, 6 ZA 1155 (2 Ocak 1743).

tarafından verilecekti. Niş ve çevresinden fiçı hademesinin temini için Niş Kadısı, kethüdayeri ve diğer idareciler görevlendirilmişlerdi⁹⁷. Fiçı imalinde kullanılacak 10 adet fiçı atölyesi de Ürgüb Kazası'nda bulunan fiçı esnafından temin edilerek Belgrad'a gönderilmiştir⁹⁸.

1743 Belgrad Kalesi'nin tamiri yine Bahardan başlayarak Kasım ayına devam edeceğinden kale tamiri hizmetine istihdam edilmek üzere neccar, demirci, destereci, amale ve cerehorlar tutulacaktı. Bu amaçla İstanbul'dan 40 neccar ile 2 demirci gönderilirken, bunların eşya ve malzemesini İstanbul'dan Belgrad'a nakli için bargir temin edilmiştir. Neccar ve demircilerin İstanbul'dan hareketinden sonra güzergah üzerindeki kaza ahalipleri ellerindeki bargirleri görevli mübâşire teslim edecek, bargirlerin ücreti ise bargir sahiplerinin tekaliflerine takas edilecekti⁹⁹. Bu yıl içerisinde İstanbul'dan neccar ve demircilerin yanısıra üç destereci amalesi de tutulmuş, bunlara ücret ve harcırahları Hassa Mimarbaşı Mustafa Ağa tarafından peşin olarak verilmiştir. Destereci amelelerinden her birine yevmiye 40 akçe ücret verilirken, doksan gün görevde kalacakları hesap edilmiştir¹⁰⁰.

Kale inşaatında çalışmak üzere 3000 amele tutulacaktı. Bunlardan 1000'i Eflak Vilayeti'nden, diğer 2000'i ise bulunduğu yerden temin edilecekti¹⁰¹. Ayrıca ızgara, iskele ve temellerde kullanılacak kereste ve tahtaların kesilmesi için Niş civarındaki kazalardan 100 baltacı tutulacaktı¹⁰².

Kale hizmetinde çalıştırılmak üzere Rumeli'deki kazalar¹⁰³ ile Eflak Vilayeti ve Belgrad Kalesi aklamından cerehor ve rençberler tutulmuştur¹⁰⁴. Tutulan rençberlerin başına kaza ahalipleri tarafından bir mimar rençber-başı tayin edilecekti. Bunlara tabi olacakları talimatlar, kazanın ayan ve önde gelenlerinin hazır bulunduğu bir yerden okunacaktı¹⁰⁵. Rençberlere yevmiye 20'er akçe ücret ödenecek, ücretleri ise tekaliflerine takas edilecek¹⁰⁶, ücretlerinin tekaliflerine takas edildiğine dair debina emini tarafından kendilere birer senet verilecekti¹⁰⁷.

⁹⁷ BOA, D.BŞM, 3389/30, 2 S 1155 (8 Nisan 1742).

⁹⁸ BOA, D.BŞM, 41098, s.17, 2 R 1155 (6 Haziran 1742).

⁹⁹ BOA, D.BŞM, 41098, s.33.

¹⁰⁰ BOA, D.BŞM, 41098, s.14.

¹⁰¹ BOA, D.BŞM, 2584, s.6.

¹⁰² "Zikrolunân yüz nefer baltacı neferatları ızgara ve iskele ve temeller için iktizâ iden kereste ve tahta kat eylemek için Niş civârında vâki' kazalardan fermân buyrulur ise bir gün akdem gelub hıdmet-i me'mûrelerinde istihdâm olunmaları fermân olmağla.." bkz.BOA,D.BŞM, 2584, s.6.

¹⁰³ BOA, C.Askeriye, 18072, Gurre-i CA 1156 (23 Haziran 1743).

¹⁰⁴ Eflak Vilayeti'nden tutulacak 1000 cerehor ile Belgrad aklamından tutulacak 500 rençber için

bkz.BOA, D.BŞM, 2584, s.3.

¹⁰⁵ BOA, C.Askeriye, 18071/25-25.

¹⁰⁶ BOA, C.Askeriye, 18071/25-4.

¹⁰⁷ BOA, C.Askeriye, 18071/25-2. Rençber temini için ayrıca bkz. BOA, C.Askeriye, 18071/25-3. 12 R 1156 (5 Haziran 1743); C.Askeriye, 18072/1-2; C.Askeriye, 18071/25-5; C.Askeriye, 10871/25-6; C.Askeriye, 18071/6-24.

Tablo 10: 1743 Yılında Belgrad Kalesi'nde İstihdam Edilmek Üzere Tutulan 600 Rençber¹⁰⁸:

Rençber Tutulan Kaza	Rençber sayısı	Rençber Tutulan Kaza	Rençber sayısı
Prezник	3	İznebol	3
Еѓирбучак	4	Çaharşenbe	4
Кесрије	30	Nasliç	15
Норпиште	10	Alasonya	10
Серфиçe	15	Kırçova	10
Пирлепе ve Морihова	15	Eğridere	3
Перşенbe	15	Sofya	20
Şehirköy	10	İhtiman	10
Samakov	15	Filibe	20
Dubniçe	10	Köstendil	10
Usturumca	15	Tikveş	5
Astana	15	Kıratova	25
Radovişte	15	İvraniye	10
Kalkandelen	15	Doyran	15
Petriç	10	Dukakin	60
Prizren	100	Terkofça	10
Manastır	20	Zarlı	5
Üsküp	15	Toplam	600

6- Belgrad Kalesi ve Çevresindeki Camilerin Tamir ve İnşası

Belgrad Kalesi ile çevresinde bulunan camilerin tamirden sonra eksiklikleri de giderilmeye çalışılmıştır. Belgrad civarında bulunan Ada Kalesi'ndeki cami tamir edilirken, cami mefruşatının değiştirilmesi için İstanbul'dan 40 kuruş harcırahla bir başbakikulu görevlendirilmiştir¹⁰⁹. Diğer taraftan Belgrad Kalesi varoşunda bulunan cami tamirden sonra 20 akçe ücretle Hüseyin Halife adlı biri hatip olarak görevlendirilmiştir. Belgrad Kalesi'nin üst tarafında bulunan diğer bir caminin yeniden inşası için hazırlıklar yapılırken, bütün masraflar Belgrad Defterdarı tarafından karşılanmıştır¹¹⁰.

Belgrad Kalesi'nin üst tarafında yer alan caminin tezhib, süslemeleri için Defterdar Mustafa Ağa'nın talebiyle İstanbul'dan bir nakkaşbaşı ile 2000 nakkaş¹¹¹ ile beraber boya ve diğer malzemeler getirilmiştir. Caminin inşaat ve tezyinatında

¹⁰⁸ BOA, D.BŞM, 40198, s.38-42, 9 ZA 1156 (25 Aralık 1743).

¹⁰⁹ "Ada Kalesi cami-i şerifin mefruşatı için ta'yin olunan bir nefer bakikulunun harcırahı verilmesi için arzuhalidir. Malûm-ı devletleri buyruldukda kırk kuruş tezkeresi verilmek bâbında fermân devletlu, saâdetlu sultânım hazretlerindir." Bkz.BOA, D.BŞM, 3203/74, 18 Z 1152 (17 Mart 1740).

¹¹⁰ BAO, D.BŞM, 3255/11, 5 C 1153 (28 Ağustos 1740).

¹¹¹ Çeşitli maddeler üzerinde resim ve süsleme yapan sanatkarlar için kullanılan nakkaş tabiri için bkz.Nebi Bozkurt, "Nakkaş", *DİA*, İstanbul 2006, s.326-28.

kullanılacak boya ve malzemeler nakkaş-başı tarafından 391 kuruş tutarında olduğu hesap edilmiştir¹¹². Tutulan nakkaşlar bir gemiye bindirilirken, boya malzemeleri ise diğer gemilere yüklenerek İstanbul Gümrük Emini'ni tarafından yola çıkarılmıştır¹¹³. Bu gemiler önce Varna'ya, Varna'dan Rusçuk İskelesi'ne, buradan ise Belgrad'a hareket etmişlerdir. Gemilerin nakliye ücreti Belgrad Defterdarı Mustafa Ağa tarafından ödenmiştir¹¹⁴.

Tablo 11: Belgrad Kalesi'ndeki Caminin İmarı İçin Temin Edilen Boya¹¹⁵:

Boya çeşidi	Birim Fiyat (akçe)	Satın alınan miktar (kıyye)	Boya çeşidi	Birim Fiyat (akçe)	Satın alınan miktar (kıyye)
Sülgen	60	300	Yük	300	1,5
Esfah	40	50	Doma	120	1
Haskarî Frenk	300	20	Aşı boya	12	50
Kaya-sarı	12	20	Zennubî tonel	60	50
Rezneçe	200	5	Fozca	30	10
Zemin Arabî	100	1,5	Diğer Malzeme	Birim Fiyat (akçe)	Sayısı adet=kıyye
			Kalem-i sagîr	3	100 (adet)
			Alçı	60	20 (kile)
			Neft yağı	40	250(kıyye)

7-Para Temini

Belgrad Kalesi'nin Osmanlı Devleti idaresine geçmesinden sonra kaledeki bazı ihtiyaçların giderilmesi için Raka Valisi Ahmet Paşa tarafından 5000, Mora Muhafızı Ahmet Paşa tarafından 5000 kuruş olmak üzere toplam 10.000 kuruş Taşra Hazinesine teslim edilirken, daha sonra bu paranın kullanılması için Enderûn Hazinesi'ne aktarılması için tezkere verilmiştir¹¹⁶. Kalede yer alan bazı önemli masrafların karşılanması için Belgrad Defterdarı Ahmet Efendi, merkezden para talebinde bulunmuştur. Bu amaçla kalenin çeşitli ihtiyaçlarını görmek üzere Hazine-i âmireden 15.000 kuruş nakit olarak çıkarılırken, 15.000 kuruş 1740 yılı Vidin Cizyesi malından,

¹¹² BOA, D.BŞM, 3417/37, 19 R 1155(23 Haziran 1742). Başka bir kaynakta ise İstanbul'dan satın alınan envai çeşit boyaya 396 kuruş (46.960 akçe) masraf edildiği kayıtlıdır. Bkz. BOA, D.BŞM, 3424/47, 9 CA 1155 (12 Temmuz 1742).

¹¹³ "İzzetlü İstanbul Gümrük Emini Ağa: Darül-cihad Kale-i Belgrad nâm-ı hümayun-ı hazret-i cihandarı için ta'mir ve ihya olunan cami-i şerifin nakş ve tezyini için Âstâne'den mübaya olunan malûm ol mikdar boya ve levâzimat-ı sâire ile maen gidecek iki bin nefer nakkaş Varna İskelesi'ne gidenlerin birine vazı ettirib bir gün akdem tesyirine ihtimâm eylesin." Bkz.BOA, D.BŞM, 3426/27, 4 CA 1155 (7 Temmuz 1742).

¹¹⁴ BOA, D.BŞM, 3422/19, 3 CA 1155 (6 Temmuz 1742).

¹¹⁵ BOA, D.BŞM, 3424/47, 9 CA 1155 (12 Temmuz 1742).

¹¹⁶ BOA, D.BŞM, 3242/63, 27 R 1153 (22 Haziran 1740).

10.000 kuruş ise civardaki miri malından karşılanacaktı. Gerekli paranın temininden sonra görevli bir mübaşire teslim edilerek Belgrad'a gönderilmiştir¹¹⁷.

1743 yılında kalenin inşası ve tamiri devam ettiğinden tamir ve imar için gerekli para Belgrad Defterdarı Ömer Efendi tarafından hesaplanmıştır. Hesaplamalar neticesinde 30.000 kuruşa ihtiyaç duyulduğunu bildirilmiştir. Gerekli paranın 10.000 kuruşu 1743 yılı Belgrad Hazinesi'ne tabi mukataadan, 20.000 kuruşun ise Belgrad malından karşılanmasına karar verilmiştir¹¹⁸.

SONUÇ

1739 Belgrad Anlaşması'nın imzalanmasıyla Belgrad Kalesi yirmi iki yıl aradan sonra Osmanlı Devleti idaresine girmiştir. Belgrad'ın teslim alınmasından sonra kale ve çevresi ile ilgili her türlü idari, askeri ve mali düzenlemeler yapılmıştır. Kalenin Avusturyalılara karşı yeniden tahkimi için yapılan çalışmalar 1742 ve 1743 yılları süresince bahar mevsiminden başlayarak Kasım ayına kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında kalede yapılacak imar faaliyetleri Belgrad muhafızı, Belgrad defterdarı, hassa mimar ağa ve mühendis tarafından belirlenmiş bir plan çerçevesinde yürütülmüş, kalenin tamirinde kullanılacak bütün malzemeler ile beraber tamir ve inşaat sürecinde istihdam edilecek hizmet erbabı belirlenerek kaleye sevk edilmiştir. Kalede yer alan çalışanların her türlü zahire ve işe ihtiyaçları giderilirken, kalenin inşaat masrafları için de gerekli finansman desteği sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

1-Arşiv Kaynakları

A-Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1-Defterler:

a- Bab-ı Başmuhasebe Defteri (D.BŞM):

2265, 2584, 41098

b-Name-i Hümâyün Defteri (N H):

8

c.Topkapı Sarayı Maliyeden Müdevver Defterler (TS MAD):

6357,

2.Belgeler:

a-Cevdet Maliye (CM):

10036, 13113, 23188,

b-Cevdet Askeriye (C. As):

10540, 11596, 18071/22-25, 18071/23-3, 18071/25-2, 18071/25-4, 18071/25-5,

18071/25-6, 18071/6-24, 18072, 18072/1-2, 41810, 45540,

c-Cevdet Bahriye (C.BH) :

12638,

3.Dosya Tasnifi Belgeler:

a.Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi (D.BŞM):

¹¹⁷ "...Emval-ı mîrîden tahrîr ve ahkâmı ile havale ve cümlesi mübâşir-i mûmâ-ileyhe teslim ve irsâl olunmağla..." BOA, D.BŞM, 3203/17, 19 Z 1152 (18 Mart 1740). Ayrıca bkz. BOA, D.BŞM, 3202/100, 18 Za 1152 (16 Şubat 1740).

¹¹⁸ BOA, D.BŞM, 41098, s.33, 29 M 1156 (25 Mart 1743).

3162/5, 3162/52, 3162/78, 3163/8, 3163/31, 3163/36, 3202/100, 3203/17, 3203/74, 3203/83, 3218/74, 3220/88, 3237/44, 3239/11, 3241/85, 3242/63, 3246/16, 3251/46, 3253/53, 3255/11, 3388/85, 3389/30, 3389/82, 3392/107, 3392/113, 3394/43, 3416/33, 3417/36, 3419/89, 3422/19, 3427/27, 3424/2, 3424/47, 3430/60, 3434/18, 3448/77, 3457/97, 3461/80, 3464/92, 3482/62

b.Bab-ı Defteri Mevkufat Kalemi (D.MKF):

1247/66,

2.Basılı Eserler

BAYSUN, M.Cavit, "Belgrad, İA, II, Eskişehir 2001, s.475-80.

BOSTAN, İdris, "Tersâne-i âmire", DİA, 40, İstanbul 2011, s.513-16.

_____, Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII.Yüzyılda Tersâne-i Âmire, Ankara 1992.

BOZKURT, Nebi, "Nakkaş", DİA, İstanbul 2006, s.326-28.

DJURİC-ZAMOLO, Dıvna, "Belgrad", DİA, V, İstanbul 1992, s.407-409.

HADZİOSMANOVİC, Husein, "Pasin Konak u Gornjem Kalemegdanu u Beogradu (1739-1919), Glasnic, III/2, 1989 Sarajeva, s.208.

HINZ, Walter, "İslam'da Ölçü Sistemleri", Türklük Araştırmaları Dergisi, çev. Sevim Acar, 1989/5, İstanbul 1990, s.1-82.

KARAGÖZ, Hakan, "1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması, Doktora Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Isparta 2008.

KİEL, Machiel, "Samakov" DİA, XXXVI, İstanbul 2009, s.62-64.

POPOVİC, Alexadre, "Belgrade", The encyclopadia of İslam Three, 2012/3, Leiden 2012, s.49.

REDLİCH, Oswald, Das Werden Einer Grossmacht (Österreich 1700-1740), Wien 1962.

SÖNMEZ, Ebru, "1129/1717 Tarihli Deftere Göre Raht Hazinesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Tarih ABD Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

SEVİNÇ, Tahir, "18.Yüzyılda Tuna Nehri'nde Ulaşım ve Nakliye Faaliyetleri", Türk Tarihinde Balkanlar, (Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uyg. Ve Arşt. Mer. Yay),I, Sakarya 2013, s.589-618.

_____, "Osmanlı-Fransız İlişkileri ve Mehmed Said Paşa'nın Paris Sefareti (1739-1742)", SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2013, 28, Isparta 2013, s.117-132.

TURAN, Şerafettin, "Mimarbaşı", DİA, 30, İstanbul 2005, s.90-91.

UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Ankara 1988.